

Kdo lépe čte texty, lépe čte svět

Fungování současné společnosti i úspěch jednotlivce závisí na čtení mnohem více než kdy v minulosti. V každé profesi i v občanském životě musíme denně zvládnout pročíst a přetřídit množství sdělení, instrukcí, výzev a nabídek. Čtou se nesrovnatelně náročnější texty. V záplavě zdrojů se těžko dohledávají ty, na které je možné se spolehnout. Odhalovat záměr autora, manipulaci s příjemcem sdělení a účelová zkreslení – to je nezbytný vzdělávací cíl současné školy. Mluvíme o kritickém čtení, kritickém myšlení a někdy o kritické gramotnosti.

Čtení a myšlení

Čtení je komplexní a mentálně náročná činnost, která přesahuje pouhé vylustění písmenek. To, že se můžeme postupně naučit číst, je dáno plasticitou našeho mozku. Čtecí dráha je tvarována podle toho, co a jak čteme. Čtecí dráhy v mozku jsou úzce propojeny s myšlením a celkovým kognitivním vývojem. S každou přečtenou stránkou se naše myšlení rozvíjí, a to nám umožňuje lépe analyzovat a interpretovat informace. Čtenáři, kteří pravidelně čtou, se zlepšují v myšlení a kritickém hodnocení, zatímco ti, kteří se čtení vyhýbají, zaostávají a nerozvíjejí se. Čtení se nelze naučit ničím jiným než čtením; kdo dobře čte, formuluje a píše, získává výhodu nad těmi, kdo ve čtení s porozuměním nejsou zblhlí.

Hluboké čtení a schopnost rozhodování¹

Hluboké čtení zahrnuje různé čtenářské a myšlenkové procesy, které nám pomáhají lépe porozumět textům a rozvíjet hluboké myšlení:

Při čtení si pomocí **vizualizace** vytváříme mentální obrazy, které nám umožňují prožívat text emocionálně a objevovat různé vrstvy jeho významu.

Asociativní myšlení nám pomáhá spojovat nové informace s tím, co už známe. To zlepšuje naši schopnost interpretovat text na základě vlastních zkušeností, a vede to k hlubšímu porozumění a lepšímu zapamatování informací.

Hluboké čtení také rozvíjí **empatii**, tedy schopnost chápat a cítit, co prožívají jiní lidé. Při čtení se setkáváme s různými pohledy a příběhy, což nám pomáhá lépe porozumět lidským emocím a motivacím. Schopnost vidět svět očima druhých je důležitá pro budování mezilidských vztahů a porozumění různorodosti lidských zkušeností.

Kritická analýza je nezbytná pro utváření našeho intelektu a pro ochranu před manipulacemi a dezinformacemi. Umožňuje nám analyzovat texty, hodnotit záměry autorů a zkoumat, jak se informace vztahují k našim vlastním názorům a přesvědčením. Lidé, kteří nemají dovednosti kritické analýzy, jsou snadněji ovlivnitelní a mohou být manipulováni falešnými informacemi, které považují za něčí znalosti. **Reflexe** nám pomáhá aktivně zpracovávat a integrovat nové informace.

Ti, kteří nemají schopnost a návyk hlubokého čtení, mají potíže orientovat se a rozhodovat v složitých situacích.

Osobní zásobárna vědomostí

Povrchní zpracování informací nám neumožňuje vytvářet si osobní zásobárnu vědomostí. Abychom mohli hodnotit nové informace, potřebujeme mít vlastní základní fakta. Bez dostatečných znalostí se další procesy hlubokého myšlení zapojují méně často. Rizikem je, že se příliš spoléháme na vnější zdroje informací. Neomezené množství informací na internetu nás může vést k rezignaci, kdy při čtení jednotlivých textů přestáváme usilovat o to, abychom se skutečně „naučili“ jejich obsah. Čteme povrchně s tím, že si potřebné informace najdeme později, až to bude nutné. Tento návyk se pak může přenášet i na čtení tištěných textů, což omezuje naše schopnosti a porozumění.

Orientace v digitálním světě

V digitálním světě čelíme přívalu neověřených informací. Čtení nám pomáhá rozvíjet dovednosti potřebné k orientaci v tomto prostředí. Umožňuje nám rozlišovat mezi kvalitními a nekvalitními zdroji. Vzdělávání v oblasti čtení a kritického myšlení je nezbytné pro přípravu jednotlivců na výzvy moderní doby a pro zajištění jejich schopnosti čelit dezinformacím a manipulacím.

Zvyšování kognitivních schopností

Pravidelné čtení beletrie také přispívá k zvyšování inteligence². Čtení různých žánrů a témat rozšiřuje naše znalosti a slovní zásobu, a má pozitivní vliv na kognitivní schopnosti. Vystavení se novým myšlenkám a konceptům stimuluje mozek a podporuje neuroplasticitu, což je schopnost mozku adaptovat se a měnit. Tím, že se čtenáři setkávají s různými perspektivami a složitými texty, zlepšují své analytické a logické myšlení, což přispívá k celkovému rozvoji intelektu.

¹ WOLF, Maryanne. *Čtenář, vrať se: mozek a čtení v digitálním světě*. Bmo: Host, 2020. ISBN 978-80-275-0011-6

² Tamir, D., & Bricker, A. B. (2015). *Reading fiction and reading minds: the role of simulation in the default network* - PMC. PMC Home. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4733342>

Četba beletrie a vzdělávací úspěch

Zaujatí čtenáři beletrie jsou úspěšnější než nečtenáři i v dalších oblastech učení, včetně matematiky. Potvrzují to výzkumy posledních dvaceti až třiceti let. Čtení je nezbytné pro všechny formy vzdělávání. Většina učebních materiálů, ať už jde o učebnice, články nebo online zdroje, vyžaduje schopnost číst a porozumět textu. Bez této dovednosti je obtížné absorbovat nové informace a učit se efektivně.

Čtení beletrie vyžaduje soustředění a pozornost. Pravidelná četba pomáhá zlepšovat schopnost soustředit se na úkoly a udržovat pozornost po delší dobu. Čtení beletrie zlepšuje slovní zásobu, gramatiku a stylistické dovednosti. Zaujatí čtenáři se setkávají s různými jazykovými strukturami a výrazy. To přispívá k jejich schopnosti efektivně komunikovat.

Význam čtení pro zdraví a psychickou pohodu

Čtení má významný vliv na naše zdraví a psychickou pohodu. Studie ukazují, že pravidelné čtení může snižovat stres³, zlepšovat náladu, a zvyšovat celkovou spokojenost se životem. Ponoření se do příběhu nám umožňuje uniknout z každodenní reality a poskytuje nám prostor pro relaxaci a regeneraci. Rozvinutější empatie může vést k lepším mezilidským vztahům a celkovému duševnímu zdraví.

Čtením k sebepoznání a k sebepojetí

Čtení hraje zásadní roli v procesu sebepoznání a sebepojetí dětí. Když děti čtou, mají možnost porovnávat cizí sdělení se svými vlastními zkušenostmi, pocity a hodnotami. Tímto způsobem se učí lépe porozumět nejen světu kolem sebe, ale i samy sobě. Děti, které pravidelně čtou, mají tendenci více přemýšlet o svých vlastních emocích a názorech. Tím, že se setkávají s různými postavami a příběhy, mohou reflektovat své vlastní životní situace a hodnoty. Tento proces jim pomáhá utvářet jejich identitu a sebeúctu, které jsou nezbytné pro zdravý psychologický vývoj.

Čtení a čtenářství nás učí vnímat a posuzovat krásno

Čtení prózy, poezie a dalších uměleckých textů rozšiřuje naše vnímání krásy. Umožňuje nám prozkoumávat různé estetické hodnoty a perspektivy, a tak obohacovat naše chápání světa. Knihy často vyvolávají silné emocionální reakce. Tyto prožitky nám pomáhají lépe chápat lidské pocity a zkušenosti, což je zásadní pro estetické vnímání a oceňování krásy.

Čtení podněcuje kreativitu a představivost. Inspirace z literárních děl může vést k novým uměleckým projevům a inovativním pohledům na krásu, ať už v malířství, hudbě nebo jiných formách umění. Čtení nám poskytuje vhled do různých kultur a historických období, a tak obohacuje naše chápání estetiky. Umožňuje nám vidět, jak se pojmy krásy a umění vyvíjely v čase a prostoru. Čtení podporuje diskusi o estetických hodnotách a normách ve společnosti. Tím, že sdílíme své názory na literární a umělecká díla, přispíváme k širšímu dialogu o tom, co považujeme za krásné a proč.

Čtení pro udržení demokracie

Čtení hraje zásadní roli v udržení demokracie, protože informovaní občané jsou klíčoví pro fungování demokratických institucí a procesů. Jiří Trávníček již v roce 2008 uváděl v knize Čteme? Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize⁴ obavu, že klesne-li počet čtenářů v USA pod 50 %, je v ohrožení demokracie. Podle Gallupovy analýzy dat z amerického ministerstva školství za rok 2023 je v USA asi 130 milionů dospělých, kteří mají nízkou gramotnost. To ukazuje, že 54 % Američanů ve věku 16 až 74 let čte na nižší úrovni než v šesté třídě, což může vést k nedostatečnému porozumění důležitým společenským a politickým otázkám. Vytváření prostředí, které podporuje lásku ke čtení, je klíčové pro rozvoj nejen individuálních dovedností, ale i pro zdravou a vyváženou společnost.

Čtení není pouze dovednost; je to mocný nástroj, který podporuje osobní růst, psychickou pohodu a úspěch v životě. V rychle se měnícím světě je nezbytné si uvědomit jeho hodnotu a aktivně podporovat čtenářské návyky u sebe i svých žáků. Učitelé mají nezastupitelnou roli přivádět žáky ke čtení ve všech jeho podobách. Čtení různorodých materiálů posiluje schopnost orientovat se v komplexním informačním prostředí, což je v dnešní době nezbytné pro úspěšné fungování ve společnosti.

V materiálu byly využity informace z textu KOŠTÁLOVÁ, H. a čtenářský tým PŠÚ: *Čtení je klíčem k úspěchu aneb Nenápadná síla četby* a KAFKOVÁ, M. - ŠLAPAL, M.: *Čtením a psaním k odolné společnosti*, Konference Úspěch pro každého žáka, DOX 15.10. 2024.

³ Lewis, D. (2009), *Galaxy Stress Research*, Mindlab International, Sussex University, UK.

⁴ TRÁVNÍČEK, JIŘÍ: *Čteme?: obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize*. Brno: Host, 2008. ISBN 978-80-7294-270-1.